

Islamski irfan i filozofija

Sljedeći tekst predavanje je ajatollaha Misbaha Jazdija na drugom "Međunarodnom kongresu islamske misli" održanom u Istambulu povodom Gadir Huma 1417. hidžretske godine kojeg je priredio Centar za organiziranje kulturnih manifestacija u Istambulu.

Predgovor

Prva grupa ljudi i nakon toga što kao ispuhane lopte padnu na zemlju i zaglave se u uskoj slijepoj ulici svijeta materijalizma, ponovo otpočinju svoju kretnju slične brzine kao prije, ali u suprotnom smjeru, ka nižem svijetu.

Ovakvu reakciju moguće je danas jasno vidjeti kod skupine ljudi razočaranih u zapadnu kulturu koji kod sebe osjećaju veliku želju i žar za duhovnim vrijednostima tražeći na sve strane čisti izvor. Nakon kratkog perioda većina njih okreće se magiji i umjesto da ispiju čašu spoznaje, svoju žed gase čašom zablude.

Bježanje iz centra materijalne kulture i okretanje širokim obzorjima duhovne kulture nije ograničeno samo na pojedinačne slučajeve. Svjedoci smo danas širenja pojave prihvatanja islama u svim tačkama svijeta čak i u najzaostalijim područjima. Ono što daje brzinu i poticaj ovim pokretima jeste pobjeda Islamske revolucije pod vodstvom velikog arifa koji je koristeći se potencijalom naroda u okviru prosvjetljenih islamskih učenja nadvladao šejtana i još uvijek napreduje i pored stalnih pokušaja prikrivanja njegovog puta sa svih strana. Iako ovo nije usamljen slučaj da Božiji ljudi i arifi uzimaju vodstvo narodnog pokreta u ruke, mi ovdje uzimamo upravo ovaj primjer zbog njegove opširnosti i postojanosti. U svakom slučaju, ovo može biti poticaj, na svoj način, za analiziranje uloge sklonosti ka duhovnom putu, a posebno putu islamskog irfana, u pozitivnim promjena života ljudi.

Irfan u islamskom svijetu

Od davnina su u islamskom svijetu postojale pojave poznate pod imenom irfan itasawwuf. U mnogim zemljama od četvrtog do osmog hidžretskog stoljeća, kao što su Iran i Turska, tasawwuf je dostigao svoj vrhunac. Danas još uvijek u cijelom islamskom svijetu postoje različiti ogranci tasawwufa. Slično ovim tendencijama postojale su grupe i kod drugih sljedbenika vjera. S obzirom na ovu zajedničku dodirnu tačku, postavlja se pitanje da li islam ima nešto što se zove irfan, ili su muslimani to preuzeli od drugih vjera, drugim riječima, da li je ono što se naziva "islamski irfan" ustvari muslimanski irfan? Pod pretpostavkom da je islam donio sa sobom irfan da li je to ono što danas prakticiraju muslimani ili je kroz vrijeme podvrgnuto različitim promjenama?

U odgovoru na ovo pitanje neki upotpunosti negiraju postojanje irfana u islamu i smatraju ga novotarijom u vjeri. Drugi smatraju da se irfan ne može naći u islamskim učenjima, ali nije u sukobu sa njima već se u nekim tačkama poklapa sa njim. U istom kontekstu neki su rekli da je irfan prihvatljiva novotarija, kao što je monaštvo u kršćanstvu, što potvrđuje časni Kur'an:

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ

"Dok su monaštvo oni sami, kao novotariju, uveli - Mi im ga nismo propisali – u želji da steknu Allahovo zadovoljstvo."

Treća grupa irfan smatraju dijelom islama, šta više smatraju ga njegovom dušom i srži. Isto kao što su ostali dijelovi islama preuzeti iz Kur'ana i poslanikovog suneta, tako je irfan pereuzet iz istih izvora, a ne iz drugih vjera. Sličnost islamskog irfana sa drugim gnostičkim učenjima nije argument njegovog preuzimanja, kao što ni sličnosti islamskog šerijata sa drugim nebeskim šerijatima ne znači da je on preuzet od njih.

Zadnje je mišljenje najbolje, s tim što treba dodati da autentičnost islamskog irfana nije u značenju da je sve ispravno ono što se u islamu naziva irfanom i tasawwufom. Kao što ni svako mišljenje i ponašanje pojedinaca i grupa koje se smatraju islamskim umetom nije u značenju da je to dio islama. U suprotnom trebali bismo prihvatiti da je islam skup oprečnih zakona i vrijednosti ili da postoji više oprečnih islama. U svakom slučaju, istovremeno dok prihvatamo da postoji autentični irfan, čiji je najistaknutiji primjer Poslanik i njegovi nasljednici, ne poričemo postojanje stranih elemenata kod arifa i sufija. Mnoga stajališta i metode smatramo vrijednim diskutovanja da bi se provjerila njihova ispravnost.

Pojmovi irfan, sufizam, hikmet i filozofija

Prije nego što pristupimo izlaganju autentičnog islamskog irfana dobro je da se prvo pojasne irfanski i sufijski termini radi spriječavanja eventualnih greška i nedoumica.

Riječ irfan, kao i riječ m'arefat koja je iz istog korjena, u riječniku ima značenje spoznaje, ali u irfanskoj terminologiji poprimila je posebno značenje, a ono jeste spoznaja koja se ne ostvaruje putem osjetila, iskustvom, razumom ili prenošenjem, nego se stječe unutarnjim osvjetlošćenjem, tj. unutarnjom vizijom. Ove vizije su uopćene kroz interpretacije i komentare. Zbog toga što su vizije najčešće ovisne o posebnim vježbama i asketizmu, praktični metod, također, naziva se irfanom. Ovom aspektu irfana pridodata je odrednica "praktični", kao što se interpretacije i komentari o vizijama nazivaju "spekulativni irfan". U nekim slučajevima, kao što je bio slučaj sa iluminističkom filozofijom, irfan je potkrjepljen logičko-filozofskim argumentima.

Riječ tasawwuf velikom vjerovatnoćom preuzeta je iz riječi suf u značenju vunenog ogrtača koji simbolično obilježava teški život bez udovoljavanja tijelsnih prohtjeva i njegovom robovanju. Termin tasawwuf više odgovara praktičnom irfanu, kao što riječ irfan više odgovara spekulativnom irfanu.

Dakle, na području irfana mogu se prepoznati najmanje tri elementa:

Prvi element jesu posebne instrukcije koje po tvrdnji onih koji ih daju (preporučuju) vode čovjeka ka izravnom osvjetlošćenju i unutarnjoj viziji Uzvišenog Boga, lijepim imenima Božijim i Uzvišenim atributima.

Drugi element čine posebna duhovna stanja koja u krajnjem prerastaju u vizije salika.

Treći su element interpretacije i komentari koji govore o vizijama i unutarnjem osvjetlošćenju, a razumljivi su čak i za osobe koje nisu prošle praktični irfan, a samim time nemaju ni lično iskustvo po ovim pitanjima. Razumjevanje zbilje ovih vizija svojstveno je samo istinskim arifima.

S obzirom na ova objašnjenja biva jasnim da je istinski arif ona osoba koja primjenjivanjem posebnih praktičnih radnji stječe izravno znanje o Uzvišenom Bogu, Njegovim atributima i radnjama. Spekulativni irfan ustvari je interpretacija irfanskih stanja koja mogu biti nedorečena u svom pokušaju pretakanja tih stanja u riječi. Sa jednim širim i slobodnijim pristupom terminima mogu se svi metodi koji se prakticiraju radi doseganja zbilje nazvati irfan. U ovom značenju termin irfan u sebi objedinjuje indijski, budistički i neke gnoze afričkih plemena. Termin din istovjetnim slobodnim i širim pristupom može se također odnositi na budizam i totemizam.

Na ovom mjestu prigodno je da se predoče objašnjenja vezano za termine hikmet i filozofija. Riječ hikmet arapskog je porjekla u značenju čvrste i postojane spoznaje. Najčešće se koristi za slučajeve praktične spoznaje. U 39. ajetu sure Isra' spomenut je hikmet upravo u ovom značenju. Međutim, rasprostranjena upotreba ovog termina u značenju je praktične filozofije i etike. U etici ovaj termin, hikmet, koristi se u posebnom značenju i to nefsanski duboko ukorijenjene osobine korištenja razuma kao sredstvo umjerenosti između slaboumnosti i lukavstva. U svakom slučaju, ne koristi se za nevjerničku filozofiju i skepticizam, za razliku od riječi filozofija koja je grčkog porjekla i koristi se za svaki oblik umnog i razumskog pregnuća radi razumjevanja općenitih pitanja o egzistenciji, čak i da rezultira poricanjem postojane i čvrste spoznaje pa i poricanjem vanjske egzistencije.

Autentičnost islamskog irfana

Onaj koji sa pažnjom razmotri kur'anske ajete i predaje od Poslanika i Ehli- bejta, neka je mir sa svima njima, bez sumnje uvidjet će duboka i suptilna učenja irfana, kao i mnoštvo uputa i instrukcija vezanih za praktični irfan. Kao primjer mogu se navesti ajeti koji govore o tevhidu bitka, atributa i djela. Naprimjer, sura Tevhid, početak sure Hadid, kraj sure Hašr, kao i ajeti koji govore o prisustvu Boga u cijeloj egzistenciji, Njegovom obuhvatanju svih bića, tesbih i sedžda svih bića Uzvišenom Bogu. (pogledati prvi dodatak)

Također, postoje ajeti o posebnim adabima koji se mogu nazvati praktičnim islamskim irfanskim metodom. Primjerice, ajeti o poticanju na razmišljanje i meditaciju, zikru i stalnom sjećanju na Allaha, noćnom ibedetu a posebno onom krajem noći, postu, dugim sedždama i tesbihi tokom noći, skrušenosti i poniznosti, plaču i padanju ničice na zemlju prilikom slušanja Kur'anskih ajeta, iskrenosti u ibedetu i činjenju dobrih dijela zbog ljubavi prema Bogu i motiva stjecanja Njegove blizine i zadovoljstva, kao što su i ajeti o pouzdanju u Boga, zadovoljstvu i predanosti Bogu. (pogledati drugi dodatak) Ono što je preneseno od Poslanika i Ehli-bejta na ovu temu kroz dove nije moguće ni prebrojati.

Naspram jasnih ajeta i rječitih predaja Poslanika i Ehli-bejta jedni su krenuli u otklon s jedne, a drugi u pretjerivanje s druge strane. Prva skupina sa svojim uskogrudim pogledima i viđenjem stvari ova značenja posmatrali su samo izvana razumjevajući ih na jednostavan način. U svom prostom razumjevanju išli su čak dotle da su Uzvišenom Bogu pripisivali promjenljiva stanja i tjelesno spuštanje i uzdizanje. Ovakvim stavovima poriču visoka značenja ajeta i predaja. Može se reći da su upravo oni poricatelji postojanja irfana u islamu iz korjena. Druga skupina pod utjecajem različitih društvenih faktora i elementa prihvaćenih izvana uzvjerovali su da je irfan preuzet iz svete Knjige i suneta, ujedno dok su neke od radnji u potpunosti oprečene svetom tekstu i ninakoji način nije ih moguće dovesti u prihvatljivo tumačenje u skladu sa izvorima islama. S druge strane, na polju praktičnog djelovanja sami su izmislili neke aktivnosti i adabe ili su takvo što preuzeli od neislamskih pravaca, kao što su vjerovanja da čovjek koji dospije do Boga više nema nikakvih obaveza prema njemu jer se sam identificirao s Njim.

Svakako, oni koji su dobronamjerni prema svim arifima i sufijama za sve slučajeve osmislili su određeno objašnjenje i opravdanje. Međutim, istina je da u najmanju ruku neka od tih objašnjenja nisu prihvatljiva. Ne treba veličina irfanskih ličnosti da nas potčini pa da sve ono što su oni rekli ili napisali bespogovorno prihvatamo i time uskratimo sebi svaki oblik kritike i analize njihovog djela. Jasno je da prihvatanje prave kritike nije u značenju potvrđivanja ispravnosti neodmjerenih sudova i gorljivih izjava i neprihvatanje pozitivnih zapažanja. U svakom slučaju, treba biti u potrazi za istinom, ići putem pravde, izbjegavati neumjerene dobronamjernosti i

sumnjičavosti. Od Uzvišenog Boga trba tražiti pomoć radi spoznaje istine i istrajnosti na pravom putu.

Jasno je da analiziranje svih pitanja o irfanu, tasawwufu, filozofiji i hikmetu i njihovih međusobnih i pojedinačni odnosa sa islamom nije posao koji se može sažeti u jednom članku. Zbog toga, u nastavku ćemo navesti samo najvažnije tačke, a opširnije analize prepuštamo obimnijim radovima.

Irfan i razum

Jedno od temeljnih pitanja oko kojeg su se razila mišljenja pristalica irfana i njenih protivnika jeste pitanje irfanskih premisa, koje se dobivaju unutaršnjim osvjedočenjem, tj. da li ih razum može analizirati, npr. neke od njih prihvatiti ili ne? Odgovor na ovo pitanje važan je zbog toga što neki arifi govore stvari koje razum ne može pojmiti. Tvrde da su to stanje stekli uspinjući se unutaršnjim putem, a razum nema moći da ih spozna. Shodno tome, prirodno je da ih razum ne može ni poreći.

Najvažnija tema o kojoj se vodila ovakva diskusija jeste jedinstvo bitka (perz. vahdate vudžud), predstavljena kroz različita objašnjenja. Prvo objašnjenje glasi da osim Uzvišenog Boga ništa ne postoji niti će postojati, a ono što se naziva bićima nije ništa drugo osim čista imaginacija. Drugi odgovor na ovo pitanje jeste da ništa ne postoji izvan Biti Božije ili izvan Božijeg znanja, a sukladno ovome prihvatljiv je oblik mnoštva u jedinstvu. Duhovni putnik, salik, u krajnjem stadiju doseže stepen fena, tj. iščeznuće u Božijem biću tako da od njega ne ostaje ništa osim imena. Umjereni stav po ovom pitanju jeste mišljenje da salik dostiže stepen na kojem osim Boga ništa drugo ne vidi. Tačnije rečeno, posmatra sva bića iščeznula u biću Božijem, kao što je nestajanje slabogašnog svjetla u svjetlosti sunca. U ovakvim slučajevima protivnici ovog stava obično iznose argumente razuma, a oni koji ga podržavaju u krajnjem kažu da je razumjevanje ovih pitanja iznad razuma. Time oni izbjegavaju razumno objašnjenje svojih tvrdnji.

Što se tiče jedinstva bitka treba reći da negiranje bića mimo Boga i negiranje bilo kojeg oblika mnoštva ne povlači nužno za sobom negiranje propisa razuma, već nužno za sobom povlači negiranje vjerodostojnosti prisutnog znanja (perz. ilme huzuri) koji se odnosi na nefis, njegove aktivnosti i reakcije. U ovom slučaju, kako je moguće vjerovati u vjerodostojnost otkrovenja i vizija kada je najčvršći argument njihovo prisustvo u nefsu. Dakle, ovakvo tumačenje jedinstva bitka nije prihvatljivo ninakoji način. Međutim, može se prihvatiti tumačenje koje je predočeno u transcendentalnoj teozofiji čiji sažetak glasi: Egzistencija bića naspram Boga je kopulativnog oblika, tj. potpune ovisnosti, pri čemu ne postoji posrednik između Boga i kontingentnog bića. Sa većom pažnjom može se reći da je je njihova egzistencija sama ta veza i same po sebi nemaju nikakav oblik neovisnosti. Ono što arif spoznaje jeste negiranje neovisnosti ostalih bića što arifi dalje nazivaju negiranje njihove istinske egzistencije.

Pitanje se može i na drugi način postaviti: Da li propis razuma prednjači intuiciji i otkrovenju? Drugim riječima, da li se može na osnovama razuma, koje su vrsta stečenog znanja, poreći vjerodostojnost prisutnog znanja?

U odgovoru treba reći: Čisto prisutno znanje, ustvari, jeste poimanje same zbilje i zbog toga nije joj svojstvena greška. Međutim, obično prisutno znanje slijedi umno objašnjenje na način da ih je veoma teško razdvojiti. . Umna tumačenja i doživljaji jesu stečena znanja kod kojih je moguća greška. Ono što se negira razumnim deduktivnim dokazom upravo su pogrešna umna tumačenja otkrovenja i vizija, a ne sami predmet prisutnog znanja. Po pitanju jedinstva bitka ono što se prisutnim znanjem osvjeđava jeste činjenica da je jedino Uzvišeni Bog neovistan, što se jednim slobodnijim pristupom u terminologiji označava kao Istinsko biće i samim tim negira se stvarna egzistencija ostalim bićima.

Vrijedno je napomenuti da velikani irfana ne smatraju sva otkrovenja ispravnim, zapravo neka su šejtanska i neispravna, što je moguće odrediti uz pomoć određenih znakova. U krajnjem, upoređivanjem sa Kur'anom i sunetom ti slučajevi se mogu otkriti. Jasno je da analiziranje raznih oblika otkrovenja, vizija i prisutnih znanja, te način njihove refleksije u umu, uzrok neispravnosti nekih od umnih tumačenja i metod razlučivanja istinitog od neistinitog nije na nivou ovog članka.

Irfan i zakon

Jedno drugo važno pitanje koje treba spomenuti na kraju ovog članka jeste odnos između praktičnog irfana i šerijatskih propisa, ili odnos između tarikata i šerijata. Neki zastupaju mišljenje da je irfan neovisan put otkrivanja zbilja, znači da se može okoristiti njime bez pridržavanja šerijatskih propisa, a islam je to potvrdio ili u najmanju ruku nije odbio ovakav metod. Ovo mišljenje otišlo je do krajnjih granica tako da je jedna skupina bila uvjerena da za dostizanje irfanskih položaja nema potrebe ni za jednom vjerom. Drugi su opet smatrali da je dovoljno pridržavati se jedne nebeske vjere.

Sa stanovišta islama praktični metod irfana nije neovistan put uporedo sa šerijatom, nego je njen suptilniji i precizniji oblik. Ako bismo terminom šerijat odredili samo spoljne propise, u tom slučaju, treba reći da je tarikat u produžetku šerijata ili u njenoj nutrini i jedino je ostvarljiv pridržavanjem spoljnih propisa. Primjerice, šerijat određuje spoljašnje propise namaza, a obaveza tarikata predočavanje je i objašnjenje unutarnjih propisa i uvjeta, kao što su koncentracija misli u namazu i srčano prisustvo. Šerijat naglašava motiv ispunjenja obaveza radi odlaska u Džennet i očuvanja od srdžbe Božije, a tarikat naglašava očišćenje namjera od svega što nije Bog, upravo onaj ibadet koji je u predajama od Ehli-bejta označen kao ibadet slobodnih. Također, u šerijatu je širk obožavanje kipova pored Boga, a u tarikata se govori o skrivenom širku i njegovim oblicima. U tarikatu se svaki oblik gajenja nade, straha i traženja pomoći od nečeg drugog mimo Boga, u slučaju da se tome daje neovisnost u djelovanju i egzistenciji, smatra širkom.

Dakle, različite vrste novotarija i izmišljenih pravaca ne samo da nisu pohvalni, nego su prepreka u postizanju istinskog irfana, a posebice radnje koje su izričito zabranjene šerijatom. Koliko god je moguće da iniciraju kratkotrajna varljiva irfanska stanja, one nemaju dobar kraj, poput zamke šejtanove koji čovjeka odvodi u zabludu. Ukratko, ispravan put je onaj kojeg je Uzvišeni Bog utvrdio riječima:

فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ

“Zar poslije Istine ima išta osim zablude?”

Prvi dodatak

1. Allaha hvali sve što je na nebesima i na Zemlji, i On je Silni i Mudri. Njegova je vlast na nebesima i na Zemlji; On život i smrt daje, i On sve može. On je Prvi i Posljednji, i Vidljivi i Nevidljivi; i On zna sve![1]
2. On je s vama gdje god bili, i sve što radite Allah vidi.[2]
3. On je Allah - nema drugog boga osim Njega – On je poznavalac nevidljivog i vidljivog svijeta, On je Milostivi, Samilosni! On je Allah - nema drugog boga osim Njega, Vladar, Sveti, Onaj koji je bez nedostataka, Onaj koji svakoga obezbjeđuje, Onaj koji nad svim bdi, Silni, Uzvišeni, Gordi. Hvaljen neka je Allah, On je vrlo visoko iznad onih koje smatraju Njemu ravnim! On je Allah, Tvorac, Onaj koji iz ničega stvara, Onaj koji svemu daje oblik, On ima najljepša imena. Njega hvale oni na nebesima i na Zemlji, On je Silni i Mudri.[3]
4. Zar ne znaš da Allaha hvale svi koji su na nebesima i na Zemlji, a i ptice širenjem krila svojih; svi znaju kako će Mu se moliti i kako će ga hvaliti. A Allah dobro zna ono što oni rade.[4]
5. Njega veličaju sedmera nebesa, i Zemlja, i oni na njima; i ne postoji ništa što ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo.[5]
6. Allahu se pokorava sve što je na nebesima i na Zemlji, htjeli ili ne htjeli, a i sjene njihove, ujutro i u sumrak.[6]
7. Zar oni ne vide da sve ono što je Allah stvorio sad desno, sad lijevo pruža sjene svoje Allahu poslušno i da je ono pokorno?[7]
8. Mi ćemo im pružati dokaze Naše u prostranstvima svemirskim, a i u njima samim, dok im ne bude sasvim jasno da je Kur'an istina. A zar nije dovoljno to što je Gospodar tvoj o svemu obaviješten? Oni sumnjaju da će pred Gospodara svoga stati, a On znanjem Svojim obuhvata sve.[8]
9. Kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana.[9]

Drugi dodatak

10. Pravi vjernici još više vole Allaha.[10]
11. Allah će sigurno mjesto njih dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole.[11]
12. Allah će biti njima zadovoljan, a i oni će biti Njime zadovoljni.[12]

13. A ti, o dušo smirena, vrati se Gospodaru svome zadovoljna, a i On tobom zadovoljan, pa uđi među robove Moje, i uđi u džennet Moj! [13]
14. A nije tako! Onoga ko se bude Allahu pokoravao i uz to dobra djela činio, toga čeka nagrada kod Gospodara njegova, takvi se neće ničega bojati i ni za čim neće tugovati. [14]
15. Daće im Gospodar njihov da piju čisto piće. [15]
16. I u jednom dijelu noći radi njega molitvu obavljaj, i dugo ga noću hvali. [16]
17. I oni koji trpe da bi postigli naklonost Gospodara svoga. [17]
18. Jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao. [18]
19. Ima ljudi koji se žrtvuju da bi Allaha umilostivili - a Allah je milostiv robovima Svojim. [19]
20. Za one koje i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju. "Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!" [20]
21. I probdi dno noći u molitvi – to je samo tvoja dužnost; Gospodar tvoj će ti na onom svijetu hvale dostojno mjesto darovati. [21]
22. I padaju licem na tle plačući, i on im uvećava stahopoštovanje. [22]
23. Oni koji budu vjerovali i dobra djela činili i koji Gospodaru svome budu odani biće stanovnici dženneta, u njemu će vječno boraviti. [23]

- [1] Al-Hadid, 1-3
[2] Al-Hadid, 4
[3] Al-Hašr, 22-24
[4] An-Nur, 41
[5] Al-Isra', 44
[6] Ar-Ra'd, 15
[7] An-Nahl, 48
[8] Fussilat, 53, 54
[9] Al-Baqara, 115
[10] Al-Baqara, 165
[11] Al-Ma'ida, 54
[12] Al-Beyyina, 8
[13] Al-Fagr, 27-30
[14] Al-Baqara, 112
[15] Ad-Dahr, 21
[16] Ad-Dahr, 26
[17] Ar-Ra'd, 22
[18] Al-Layl, 20
[19] Al-Baqara, 207
[20] Ali-'Imran, 191
[21] Al-Isra', 79
[22] Al-Isra', 109
[23] Hud, 23

- Autor: Misbah Jazdi

Sadržaj

Islamski irfan i filozofija.....	1
Predgovor	1
Irfan u islamskom svijetu	2
Pojmovi irfan, sufizam, hikmet i filozofija	2
Autentičnost islamskog irfana	4
Irfan i razum	5
Irfan i zakon	6
Prvi dodatak	7
Drugi dodatak	7